

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาปัญหาและแนวทางการปรับปรุงการปฏิบัติงานของ ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ ในเขตการศึกษา 11 เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องที่ศึกษาให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ในบทนี้ผู้วิจัยจึงนำเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับ ดังนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียน
- 2.2 หลักการจัดการศึกษานอกโรงเรียน
- 2.3 การแบ่งส่วนราชการของกรมการศึกษานอกโรงเรียน
- 2.4 ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ
- 2.5 หน้าที่และความรับผิดชอบของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ
 - 2.5.1 ฝ่ายบริหาร
 - 2.5.2 ฝ่ายส่งเสริมและบริการการศึกษา
 - 2.5.3 ฝ่ายหน่วยจัดการศึกษานอกโรงเรียน
 - 2.5.4 ฝ่ายศูนย์การเรียน
 - 2.5.5 ฝ่ายส่งเสริมการศึกษาชุมชน
- 2.6 กระบวนการทำงานของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ
- 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียน

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียน ได้รับการพัฒนาและปรับปรุงโดย นักวิจัยและนักการศึกษาหลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอตามลำดับ ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงวิวัฒนาการและแนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียน ดังนี้

เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์ (2521) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญพิเศษของการศึกษานอกโรงเรียนที่แตกต่างจากการศึกษาในโรงเรียนที่กระทำกันอยู่ในเวลานี้ ดังนี้

- 1) ไม่ตายตัว แต่มีความยืดหยุ่นเป็นอย่างมาก ตัวอย่างเช่น ไม่จำกัดพื้นความรู้ของผู้เรียน ไม่กำหนดเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่มีหลักสูตรตายตัว ไม่วัดผลเหมือนอย่างโรงเรียนทั่ว ๆ ไป ไม่จำเป็นที่จะต้องมีสถานที่เรียนโดยเฉพาะ ไม่จำกัดความรู้ของผู้เรียน เป็นต้น
- 2) ผู้เรียนต่างมาเรียนด้วยความสมัครใจ ไม่มีการบังคับ
- 3) สนองความต้องการของผู้เรียนได้ในเวลาอันรวดเร็ว หรือเกือบทันทีทันใดก็ว่าได้ ไม่ว่าผู้เรียนมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มพูนความรู้ หรือเพื่อประโยชน์ในการประกอบอาชีพของตน
- 4) การจัดการศึกษาประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นความรับผิดชอบของสถาบันที่มีเจ้าหน้าที่จัดการศึกษาในโรงเรียนเท่านั้น สถาบันสังคมอื่น ๆ ก็จัดได้
- 5) ผลของการศึกษาไม่จำกัดอยู่เฉพาะสนองความต้องการ และเป็นผลที่อาจเกิดขึ้นในระยะอันสั้น

อุ้นตา นพคุณ (2523) กล่าวว่า "การศึกษานอกโรงเรียนเป็นกิจกรรมทางการศึกษาที่ไม่มีรูปแบบโครงสร้างแน่นอน เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นโดยไม่เลือกวัย ไม่เลือกเพศ ไม่เลือกชั้นวรรณะ ไม่เลือกภูมิหลัง และไม่เลือกสติปัญญา ความสามารถหรือความถนัด ครอบคลุมถึงการศึกษที่ไม่มีพิธีรีตองด้วย เป็นการศึกษาที่เปิดโอกาสให้กับทุกคนในสังคม จัดกิจกรรมการศึกษาได้ทั้งในและนอกโรงเรียน นับเป็นวิชาการที่สอดคล้องกับสังคมประชาธิปไตยอย่างยิ่ง"

David Kline Thomas B. Keehn (อ้างถึงใน พุทธชาติ ราชปรีชา, 2524) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกโรงเรียนว่า "การศึกษานอกโรงเรียนเหมือนกับการศึกษานอกระบบและการศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษาชีวิต การศึกษาแบบเบ็ดเสร็จเป็นคำที่หมายถึงชนิดของการพัฒนาเพื่อเป็นทางเลือกหรือส่งเสริมการศึกษาระบบในโรงเรียน หรือเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อช่วยปิดช่องว่างของประชาชนจำนวนมากที่ไม่สามารถจะรับบริการจากระบบการศึกษาในระบบโรงเรียนได้อย่างเต็มที่เมื่อเทียบกับการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียนยืดหยุ่นได้ง่าย"

Phillip H. Coombs (อ้างถึงใน ปฐม นิคมานนท์, 2528) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกโรงเรียนว่า "หมายถึง กิจกรรมการศึกษาทุกประเภทที่จัดขึ้นนอกเหนือจากกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนตามปกติ กิจกรรมเหล่านี้จัดขึ้นเพื่อสนองความต้องการด้านการเรียนรู้ ตามแต่กลุ่มบุคคลจะสนใจ อาจจะเป็นกิจกรรมที่เสริมหรือต่อเนื่องกับกิจกรรมการศึกษาในโรงเรียน หรือในบางกรณีอาจจัดขึ้นเพื่อเป็นตัวเลือก หรือจัดขึ้นเพื่อแทนการมานั่งเรียนก็ได้"

สุนทร สุนันท์ชัย (2529) กล่าวว่า การศึกษานอกโรงเรียน "หมายถึง การศึกษาที่จัดนอกระบบโรงเรียน ไม่เน้นหนักในระบบแบบแผนมีลักษณะยืดหยุ่นมากกว่า มุ่งสนองวัตถุประสงค์โดยเฉพาะเจาะจงมากกว่าการศึกษาในโรงเรียน มักจัดในช่วงสั้น ๆ ไม่จำกัดโดยเวลาและสถานที่ จะใช้สถานที่ใด เวลาใด เพื่อให้การศึกษาก็ได้ตามความสะดวกของผู้เรียน ไม่จำกัดโดยอายุ ผู้เรียนจะมีอายุเท่าไรก็ได้ ดังเช่นการฝึกอาชีพระยะสั้น การเผยแพร่ด้วยสื่อต่าง ๆ รวมทั้งสื่อมวลชน ฯลฯ และลักษณะของการศึกษานอกโรงเรียน ที่สำคัญก็คือ ไม่เป็นการบังคับผู้เรียนเป็นความสมัครใจของเขาเอง"

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ (2529) กล่าวถึง การศึกษานอกโรงเรียน (Non-Formal Education) โดยความหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ให้ความหมายว่า "เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียน ไม่ว่าการศึกษานั้นจะจัดขึ้นเป็นกิจกรรมการศึกษาโดยเฉพาะหรือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อมุ่งให้รู้จักแก้ปัญหา ฝึกอาชีพหรือพัฒนาความรู้เฉพาะอย่างตามความต้องการและความสนใจของพลเมือง"

โกศลย์ ตั้งใจ (2533) ได้สรุปแนวคิดของนักศึกษาเกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียน ได้สาระสำคัญ 11 ประการ ดังนี้

1) เป็นกิจกรรมที่สังคมจัดขึ้น นอกเหนือจากกิจกรรมปกติในโรงเรียนและมุ่งจูงใจจัดขึ้นเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาโดยเฉพาะ ซึ่งต่างไปจากการศึกษาแบบไม่เป็นทางการ (Informal Education)

2) มีรูปแบบวิธีการจัดที่หลากหลาย เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีทางเลือก แต่ทั้งนี้ เป็นโครงการที่ริเริ่มเพื่อให้ตรงตามความต้องการเฉพาะเรื่อง

- 3) เวลาในการจัดดำเนินงานแต่ละกิจกรรมมีระยะเวลาสั้น ๆ ไม่นาน
- 4) เนื้อหาหลักสูตรไม่ตายตัวมีความยืดหยุ่นได้ตามความต้องการของผู้เรียน และมีความยืดหยุ่นได้พอสมควรในเรื่องที่เกี่ยวกับหลักเกณฑ์การเข้าเรียน แต่ทั้งนี้ควรเป็นหลักสูตรที่สามารถนำไปใช้ได้ทันทีหลังจากจบการศึกษาลงหลักสูตรแล้ว ไม่ว่าผู้เรียนมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มพูนความรู้หรือประโยชน์ในการประกอบอาชีพของตน
- 5) ผู้สอนไม่จำกัดต้องเป็นผู้มีคุณวุฒิทางการศึกษาสูง จะเป็นใครก็ได้ที่มีความรู้ความชำนาญและเป็นผู้ที่สามารถถ่ายทอดความรู้และฝึกทักษะให้แก่ผู้เรียนได้
- 6) สถานที่ที่ใช้สำหรับจัดให้การศึกษาจะเป็นที่ใดก็ได้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม และข้อตกลงระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน
- 7) การบริการและการจัดการไม่ควรเข้มงวดมาก ไม่ควรมีกฎเกณฑ์ระเบียบบังคับตายตัว ต้องสามารถเปลี่ยนแปลง หรือยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม
- 8) ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานกิจกรรมตามโครงการต้องไม่เสียค่าใช้จ่าย (Self Supporting)
- 9) การจัดการศึกษาประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นความรับผิดชอบของสถาบันที่มีหน้าที่จัดการศึกษานอกโรงเรียนเท่านั้น สถาบันสังคมอื่น ๆ ก็จัดได้
- 10) ผลของการศึกษาไม่จำกัดเฉพาะ เพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนโดยตรงเท่านั้น ยังมีผลต่อการพัฒนาสังคมโดยตรงอีกด้วย และเป็นผลที่อาจเกิดขึ้นในระยะเวลายาวนาน
- 11) การประเมินผล มีทั้งโครงการที่สามารถประเมินมาตรฐานได้และประเมินมาตรฐานไม่ได้ชัดเจน

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าการศึกษานอกโรงเรียน เป็นกิจกรรมทางการศึกษาที่จัดขึ้นนอกระบบโรงเรียนโดยมีหน่วยงานของรัฐ และเอกชนเป็นผู้ดำเนินการโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้บริการทางการศึกษา และการอาชีพแก่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย เพื่อที่จะให้มีความรู้ ทักษะและค่านิยมที่ดี สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และเกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันแก่ผู้เรียนได้

2.2 หลักการจัดการศึกษานอกโรงเรียน

การศึกษานอกโรงเรียน เป็นกิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นนอกระบบโรงเรียน โดยมีกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการและวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน กิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นนี้ อาจจะเป็นเอกเทศหรือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมอื่น ๆ สำหรับหน่วยงานที่จัดขึ้น อาจเป็นหน่วยงานทางการศึกษาโดยตรงหรือเป็นหน่วยงานที่อาศัยการศึกษาเป็นเครื่องมือไปสู่วัตถุประสงค์ในการพัฒนาอื่น ๆ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2536)

จากนโยบายแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 กรมการศึกษานอกโรงเรียน มีภารกิจหลักในการจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อ

ขุดเชยโอกาส และเสนอทางเลือกใหม่ ในการจัดการบริการการศึกษา สำหรับเยาวชน

เสริมคุณภาพของการเรียนการสอนในโรงเรียน

สนับสนุนการศึกษาตามอัธยาศัยและเครือข่ายการเรียนรู้ในสังคมเพื่อสานต่อโอกาสในการเรียนรู้ของประชาชนให้ต่อเนื่องตลอดชีวิต

บรรจง ชูสกุลชาติ (อ้างอิงในอุดม เชยกิจวงศ์, 2527) ได้กล่าวถึง การศึกษานอกโรงเรียน ดังนี้

1) หลักการเรียนเพื่อการทำงานและการทำงานเพื่อการเรียนรู้ หลักการนี้ ถือได้ว่าเป็นปรัชญา หรืออุดมการณ์ของการศึกษานอกโรงเรียน เป็นหลักการที่มีความจริง อันเป็นพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ เพราะงานกับมนุษย์หรืองานกับชีวิตย่อมเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ มนุษย์เราจะเรียนรู้ได้อย่างแยบยล และมีประโยชน์ต่อชีวิตมากที่สุด ก็ด้วยการเรียนจากการทำงานและจากการทำงานทำให้มนุษย์สามารถที่จะมีชีวิตรอดอยู่ได้ในสังคม

2) หลักการบริหาร การศึกษาเป็นระบบเปิด กล่าวคือ ในการดำเนินและการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ผู้บริหารการศึกษา จะต้องพยายามที่จะก่อให้เกิดความคล่องตัว ความยืดหยุ่น และความเปลี่ยนแปลงได้ แม้จะมีกฎ ระเบียบ คำสั่ง และข้อบังคับอยู่บ้างก็เป็นสิ่งกำหนดไว้โดยกว้าง ๆ เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการ

ดำเนินงานและการจัดการ โดยพร้อมที่จะให้เกิดการสรรหาแนวทางและวิธีการหลายรูปแบบ แม้จะมีวิธีการต่าง ๆ อยู่บ้างก็จะมีเฉพาะกิจกรรมที่จำเป็นเท่านั้น ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องและสนองความจำเป็นของผู้เรียนและสังคมให้มากที่สุด

3) หลักสังคมการเรียนรู้กล่าวว่าคือ สถาบันทุกสถาบันที่มีอยู่ในสังคมเป็นสถาบันแห่งการเรียนรู้ทั้งสิ้น โรงเรียนจะไม่เป็นสถาบันเดียวในการศึกษา แต่สถาบันในสังคมทุกสถาบันจะมีส่วนร่วมสร้างเสริมการเรียนรู้ และจะต้องพยายามใช้ประโยชน์จากสถาบันเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาให้มากที่สุด โดยสถาบันเหล่านั้นจะเป็นสังคมการเรียนรู้ของการศึกษานอกโรงเรียน

4) หลักความเสมอภาคและหลักเสรีภาพในการศึกษา กล่าวคือ การศึกษานอกโรงเรียนจะให้สิทธิ และให้โอกาสทางการศึกษา ทั้งที่อยู่ในและนอกโรงเรียน ทั้งคนชนบทและในเมือง ทั้งคนที่ร่ำรวยและยากจน แก่คนทุกคนทุกเพศทุกวัย ตามความถนัด ความสนใจ และความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล ตลอดจนสนองความประสงค์และความต้องการความจำเป็นทั้งของบุคคลและสังคม

5) หลักการศึกษาตลอดชีวิต โดยเหตุผลที่ว่า ตามธรรมชาติของมนุษย์นั้นมนุษย์จะต้องเรียนรู้กันตลอดชีวิต การเรียนรู้ทั้งหลายทั้งปวง เป็นภารกิจอย่างหนึ่งที่มนุษย์จะต้องศึกษาหาความรู้โดยตรง ทั้งนี้ เพื่อที่จะได้ปรับตัวเองให้เข้ากับความรู้ความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม ที่มีอิทธิพลต่อชีวิตและการงาน และเพื่อที่จะได้สามารถดำเนินชีวิตและดำรงอยู่ได้อย่างมีความสุขจนถึงวาระสุดท้าย

6) หลักการระดมสรรพกำลังทั้งปวง ที่มีอยู่ในสังคม โดยถือว่าการศึกษเป็นภารกิจของบุคคลและสังคม ดังนั้น ทั้งบุคคลและสถาบันต่าง ๆ ในสังคมจะต้องระดมสรรพกำลัง และบรรดาทรัพยากรทั้งหลายทั้งปวง เพื่อก่อให้เกิดการศึกษานอกโรงเรียนและให้สามารถดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

7) หลักการศึกษาเพื่อปวงชนโดยถือว่าการศึกษานอกโรงเรียนเป็นการศึกษาเพื่อคนทุกคน ทุกอาชีพ ทุกเพศ ทุกเวลา ทุกสถานที่ ไม่มีอาณาเขตและไม่มีอะไรที่จะมาเป็นกำแพงขวางกั้น ในการดำเนินการศึกษานอกโรงเรียน

ปฐม นิคมานนท์ (2528) กล่าวว่า การจัดการศึกษานอกโรงเรียนโดยทั่วไปนั้น ได้ยึดหลักการที่จะส่งเสริมและปลูกฝังให้ประชาชนมีลักษณะที่เรียกว่า

"คิดเป็น" เป็นประการแรกเพราะเชื่อว่าคนที่คิดเป็นนั้นย่อมสามารถปรับปรุงตัวเองตลอดจนสภาพแวดล้อมให้ประสมกลมกลืนกันได้ ซึ่งเชื่อกันว่า ความสามารถดังกล่าวจะก่อให้เกิดความสุขในชีวิตได้

สำหรับหลักการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้ยึดเป็นแนวปฏิบัติ ในทุกกิจกรรม และทุกกลุ่มเป้าหมาย ที่รับผิดชอบก็คือ "มุ่งส่งเสริมให้ประชาชน คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีสามารถพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ" (ปฐม นิคมานนท์, 2528) โดยประชาชนต้องเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งแนวทางในการจัดดำเนินงานให้บริการทางการศึกษานี้ จำเป็นต้องดำเนินการให้มีความสอดคล้องและต่อเนื่องอย่างเป็นกระบวนการตลอดชีวิต

การศึกษานอกระบบโรงเรียน จึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญยิ่งของการศึกษาตลอดชีวิตที่ประสานสัมพันธ์กับการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อประกันโอกาสในการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ และต่อเนื่องตลอดชีวิตให้กับประชาชน

การศึกษานอกโรงเรียนในปัจจุบันมุ่งที่จะให้ประชาชน ได้รับการศึกษาตลอดชีวิตอย่างครบวงจรของการศึกษา โดยผสมผสานการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาแบบธรรมชาติวิสัย เข้าด้วยกันเพื่อให้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ประชาชนจะได้รับจากการศึกษา จำแนกออกได้ 4 ประเภทคือ

1) การศึกษาพื้นฐาน เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเครื่องมือในการเรียนรู้และสามารถที่จะเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ตลอดจนการเสริมความรู้ และทักษะสำหรับการศึกษาต่อเนื่อง ได้แก่

1.1 การศึกษาที่จัดให้สำหรับผู้ไม่รู้หนังสือ

1.2 การศึกษานอกโรงเรียนระดับชั้นประถมศึกษา (ป.6)

2) การศึกษาต่อเนื่องสายสามัญ เป็นการการศึกษาที่เสริมต่อจากการศึกษาพื้นฐานเพื่อเปิดโอกาส ให้ประชาชนนอกระบบโรงเรียน ได้รับการพัฒนาความรู้ความสามารถ และเจตคติอย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการเตรียมที่จะศึกษาต่อในระดับสูงต่อไป ได้แก่

2.1 การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.3)

2.2 การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.6)

3) การพัฒนาทักษะทางด้านอาชีพ เป็นการพัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติเพื่อประกอบอาชีพ โดยเน้นการพัฒนาอาชีพท้องถิ่น การสร้างผู้ประกอบการขนาดย่อมและอาชีพอิสระ การเตรียมความพร้อมเพื่อรับจ้างในตลาดแรงงานและการปรับปรุงอาชีพที่มีอยู่แล้วให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ได้แก่

3.1 กลุ่มสนใจ

3.2 กลุ่มพัฒนาอาชีพ

3.3 วิชาชีพหลักสูตรระยะสั้น (100 - 300 ชั่วโมง)

4) การสนับสนุนการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติในสังคม ซึ่งอาจดำเนินการด้วยการพัฒนาแหล่งความรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ เช่นการจัดตั้งห้องสมุดประชาชน จังหวัด อำเภอ การสนับสนุนที่อ่านหนังสือ วัด โทรทัศน์ หอกระจายข่าว และนิทรรศการสนับสนุนเพื่อนำศักยภาพความชำนาญและภูมิปัญญาทั้งภายในและภายนอกชุมชน มาเผยแพร่ให้กับประชาชน (กรมการศึกษานอกโรงเรียน 2536)

กล่าวโดยสรุป การศึกษานอกโรงเรียน เป็นกิจกรรมที่มุ่งให้ประชาชนได้รับการศึกษาตลอดชีวิต ทั้งด้านสามัญ ด้านอาชีพ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยมีหน่วยงานของรัฐ เอกชน รวมทั้งชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานจัดการศึกษานอกโรงเรียน

2.3 การแบ่งส่วนราชการของกรมการศึกษานอกโรงเรียน

กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ มีอำนาจหน้าที่ในการส่งเสริมการศึกษาในระบบโรงเรียน จัดการศึกษานอกโรงเรียน และจัดการศึกษาตามอัธยาศัย โดยมีหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนี้

1) จัดทำนโยบายการศึกษานอกโรงเรียนแห่งชาติ, วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

2) จัดทำแผนงาน และโครงการการศึกษานอกโรงเรียน วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

3) จัดทำงบประมาณ

4) พัฒนารูปแบบ และหลักสูตรการจัดการศึกษานอกโรงเรียน พัฒนางาน วิทยาศาสตร์ เพื่อการศึกษา และพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

5) จัดทำมาตรฐานการศึกษานอกโรงเรียน วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

6) จัดการศึกษานอกโรงเรียน การศึกษาตามอัธยาศัย และส่งเสริมการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน

7) ส่งเสริม สนับสนุน และประสานงานกับส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ ภาคเอกชน องค์กร ชุมชน ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดเครือข่ายในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน

8) ปฏิบัติงานอื่นตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ของกรม หรือตามที่ กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2536)

ในการดำเนินการบริหารงานของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้แบ่งส่วนราชการออกเป็น 9 ส่วนราชการ ดังนี้

- 1) สำนักเลขานุการกรม
- 2) กองคลัง
- 3) กองการเจ้าหน้าที่
- 4) กองนโยบายและแผน
- 5) กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน
- 6) กองส่งเสริมปฏิบัติการ
- 7) ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษาแห่งชาติ
- 8) ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาแห่งชาติ
- 9) หน่วยศึกษานิเทศก์

นอกจากการแบ่งส่วนราชการดังกล่าวแล้ว กรมการศึกษานอกโรงเรียน ยังมีสถานศึกษา ที่กระทรวงศึกษาธิการ ประกาศจัดตั้ง ตามระเบียบกระทรวง

ศึกษาธิการว่าด้วยการจัดการศึกษาในสถานศึกษา สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน
พ.ศ. 2521 ดังนี้

1) ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาค	จำนวน	5	แห่ง
2) ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด	จำนวน	72	แห่ง
3) ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนกรุงเทพมหานคร	จำนวน	4	แห่ง
4) ศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดน	จำนวน	10	แห่ง
5) ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ	จำนวน	789	แห่ง
6) สถาบันการศึกษาและพัฒนาต่อเนื่อง สิรินคร	จำนวน	1	แห่ง
7) ศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมวัดญาณสังวราราม รวมหาวิหาร อันเนื่องมาจากพระราชดำริ	จำนวน	1	แห่ง
8) อุทยานวิทยาศาสตร์พระจอมเกล้า ณ หว้ากอ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	จำนวน	1	แห่ง
9) สถาบันส่งเสริมมาตรฐานการศึกษานอกโรงเรียน	จำนวน	1	แห่ง
การปรับปรุงโครงสร้างมาตรฐานการศึกษานอกโรงเรียน			

ในการดำเนินงานของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ดังกล่าวข้างต้นแล้ว
ยังเกิดปัญหา และความซ้ำซ้อนต่าง ๆ กรมการศึกษานอกโรงเรียนจึงได้ปรับปรุง
โครงสร้างและแบ่งส่วนราชการใหม่ เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
เป็นส่วนราชการที่กระจัดรัดตามนโยบายของรัฐบาล สามารถแก้ปัญหาการปฏิบัติงาน
ซ้ำซ้อน และให้บริการถึงกลุ่มเป้าหมายคือประชาชนได้อย่างแท้จริง จึงปรับปรุง
โครงสร้างและการแบ่งส่วนราชการใหม่ ดังนี้

- 1) ปรับปรุงหน้าที่ความรับผิดชอบของกรมให้สอดคล้องกับภารกิจที่ต้องปฏิบัติ
ที่จะต้องส่งเสริมสนับสนุนการศึกษา ทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียนและ
การศึกษาตามอัธยาศัย
- 2) ปรับปรุงระบบราชการให้สั้น คล่องตัว ทันสมัย
- 3) กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบให้ชัดเจน
- 4) ขจัดความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงานของหน่วยงานต่าง ๆ
- 5) ลดจำนวนข้าราชการลง

6) ปรับปรุงระบบการทำงานให้เป็นกระบวนการครบวงจร ทำให้สามารถระดมทรัพยากรในการศึกษานอกโรงเรียนมาใช้ประโยชน์ได้เต็มที่

7) การปฏิบัติงานที่มีกระบวนการที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ก็กำหนดให้ต้องมีการประสานสัมพันธ์กันให้ใกล้ชิด เพื่อประสิทธิภาพของงาน

8) กำหนดบทบาทของหน่วยงาน ในส่วนกลางให้เป็นผู้กำหนดนโยบายวางแผนส่งเสริมและประสานงาน

ระบบบริหารในกรมการศึกษานอกโรงเรียน ตามที่ปรับปรุงใหม่แบ่งเป็น 7 ระดับ คือ

- 1) ระดับชาติ
- 2) ระดับกรม
- 3) ระดับภาค
- 4) ระดับจังหวัด
- 5) ระดับอำเภอ
- 6) ระดับตำบล
- 7) ระดับหมู่บ้าน

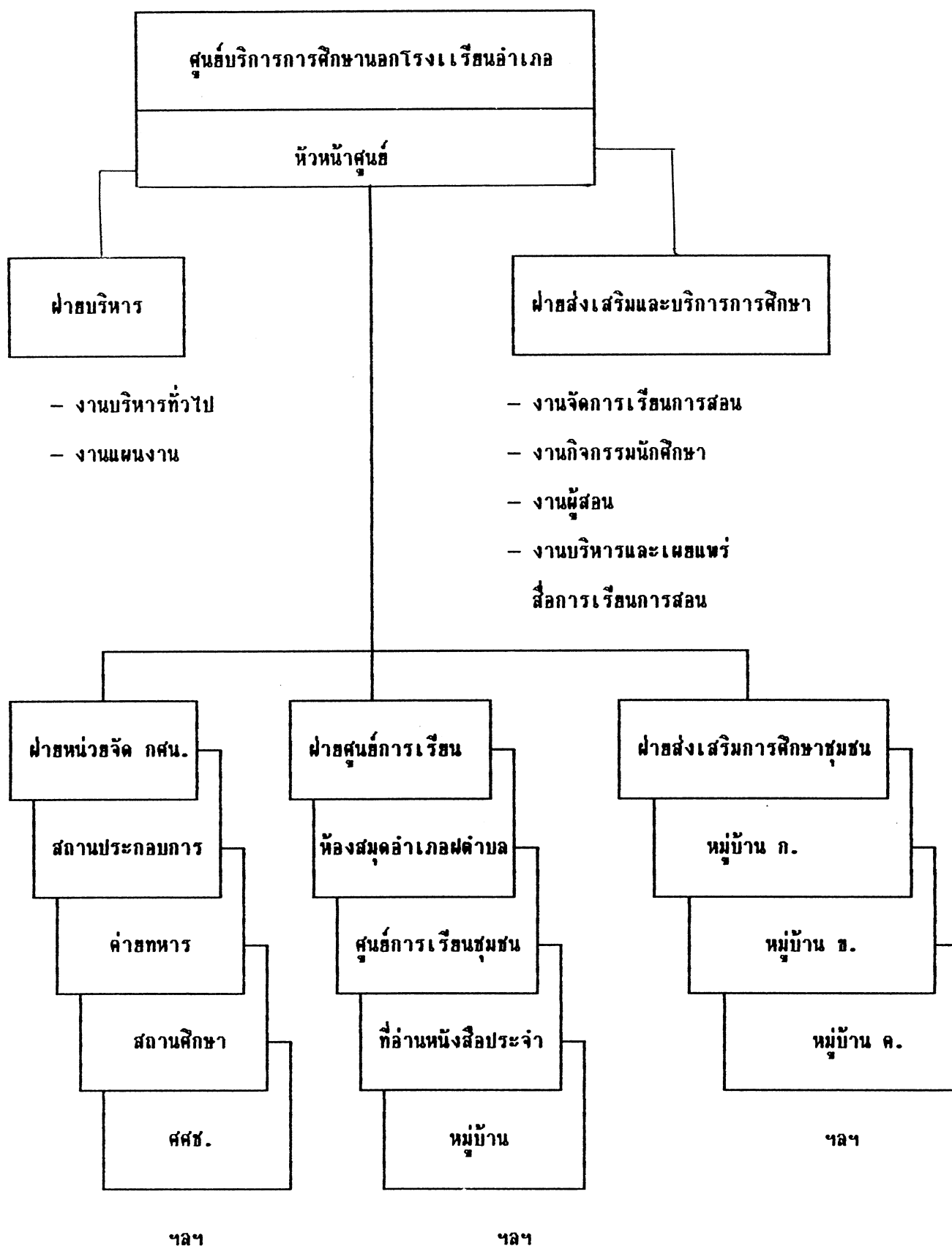
กล่าวโดยสรุป ระบบการบริหารงานกรมการศึกษานอกโรงเรียน ตั้งแต่ระดับชาติ ระดับกรม ระดับภาค ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล ระดับหมู่บ้าน นั้น จะเห็นได้ว่าศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ เป็นหน่วยงานที่จะต้องปฏิบัติงานใกล้ชิดกับกลุ่มเป้าหมาย คือ ประชาชนมากที่สุด โดยจะต้องดำเนินการจัดการศึกษานอกโรงเรียน สายสามัญ สายอาชีพ และการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน ประกอบกับเป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นใหม่ ดังนั้นจึงก่อให้เกิดปัญหาในการปฏิบัติงาน ในระยะแรก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของคน เงิน วัสดุ อุปกรณ์และระบบการจัดการที่ดี ซึ่งปัญหาเหล่านี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาปัญหาและแนวทางการปรับปรุงการปฏิบัติงานของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอในเขตการศึกษา 11

2.4 ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ

ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ เรียกชื่อย่อว่า ศบอ. เป็นสถานศึกษาในราชการบริหารส่วนกลาง สังกัดศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด มีหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนี้

- 1) จัด และให้บริการการศึกษานอกโรงเรียน การศึกษาเพื่อเสริมในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยตามความต้องการและสภาพของท้องถิ่น
- 2) จัดและประสานให้มีศูนย์การเรียน หน่วยจัดการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อเป็นเครือข่ายการบริการการศึกษานอกโรงเรียนได้อย่างกว้างขวางและทั่วถึง และส่งเสริมให้ชุมชนจัดการศึกษาของตนเอง ในลักษณะศูนย์การศึกษาชุมชน เพื่อเป็นศูนย์กลางในการจัดการศึกษา วางแผน และบริการการศึกษาต่อสมาชิกในชุมชน
- 3) สนับสนุนสิ่งจำเป็นต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำเนินการศึกษานอกโรงเรียนของเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนการสอนและการบริการแก่กลุ่มเป้าหมาย
- 4) กำกับ ดูแล ติดตามและรายงานผลการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียน (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2536)

โครงสร้างศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน ดังแสดงในแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 โครงสร้างศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ

ในการดำเนินงานของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ มีอัตรา
กำลังที่ใช้ในการปฏิบัติงาน ดังนี้

- 1) ข้าราชการครู 1-2 คน
- 2) ข้าราชการพลเรือน (จากห้องสมุดประชาชน) 1 คน
- 3) ลูกจ้างประจำ
 - 3.1 พนักงานขับรถยนต์ 1 คน
 - 3.2 นักการภารโรง 1 คน
- 4) ลูกจ้างชั่วคราว
 - (1) งบประมาณหมวดค่าจ้าง
 - ครูอาสาสมัคร 1 ตำบล : 1 คน
 - ครู ปอ. นักศึกษา 20 คน : 1 คน
 - (2) เงินบำรุงการศึกษา
 - เจ้าหน้าที่ธุรการ/เจ้าหน้าที่พิมพ์ดีด จำนวนตามปริมาณงาน
- 5) ลูกจ้าง (เบิกจ่ายจากเงินค่าตอบแทน ใช้สอย และวัสดุ)
 - (1) วิทยากรวิชาชีพ (กลุ่มสนใจ) นักศึกษา 10 คน : 1 คน
 - (2) ครูประจำกลุ่ม
 - ประถม/มัธยมศึกษาตอนต้น นักศึกษา 50 คน : 1 คน
 - มัธยมศึกษาตอนปลาย นักศึกษา 35 คน : 1 คน
- 6) วิทยากรท้องถิ่น

2.5 หน้าที่และความรับผิดชอบของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ

ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ แบ่งงานออกเป็น 5 ฝ่าย ดังนี้

- 1) ฝ่ายบริหาร
- 2) ฝ่ายส่งเสริมและบริการการศึกษา
- 3) ฝ่ายหน่วยจัดการศึกษานอกโรงเรียน
- 4) ฝ่ายศูนย์การเรียน

5) ฝ่ายส่งเสริมการศึกษาชุมชน

ฝ่ายบริหาร มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับงานธุรการ สารบรรณ บุคลากร การบัญชี พัสดุ จัดทำแผนงาน โครงการต่าง ๆ โดยแบ่งงานภายใน ออกเป็น 2 งาน คือ

1) งานบริหารทั่วไป มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับ งานธุรการ สารบรรณ บุคลากร การเงิน การบัญชี พัสดุ

2) งานแผนงาน มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดทำแผนงาน และโครงการให้เป็นไปตามนโยบาย และเป้าหมายของกรม จังหวัดและอำเภอ จัดทำข้อมูล สถิติและรายงานผลการปฏิบัติงาน

ฝ่ายส่งเสริมและบริการการศึกษา มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการ จัดบริการ ประสานงาน ส่งเสริม สนับสนุน ศึกษา พัฒนา สรรหาบุคลากร เครือข่ายให้จัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน การศึกษาพื้นฐาน การศึกษา สายสามัญ สายอาชีพ การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ประชาสัมพันธ์ แนะนำ การศึกษา จัดทำทะเบียนนักศึกษา วัดผล ประเมินผล จัดกิจกรรมนักศึกษาและ สวัสดิการนักศึกษา ส่งเสริมศูนย์การเรียนรู้ และการศึกษาของชุมชน โดยแบ่งงาน ภายในเป็น 4 งาน คือ

1) งานจัดการเรียนการสอน

2) งานกิจการนักศึกษา

3) งานผู้สอน

4) งานบริการและเผยแพร่สื่อการเรียนการสอน

(1) งานจัดการเรียนการสอน มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการจัด และดำเนินการเรียนการสอนตามรูปแบบของกรมการศึกษานอกโรงเรียน โดยใช้วิธี การประสานงาน ส่งเสริม สนับสนุนในด้านหลักสูตร สื่อคู่มือตำราเรียนงบประมาณ พัฒนาและฝึกอบรมบุคลากรในระดับท้องถิ่น และเครือข่ายที่มีส่วนร่วมในการจัดการ การศึกษานอกโรงเรียน การศึกษาก่อนวัยเรียน การศึกษาในเขตชุมชนภูเขา การศึกษา ภาษาไทยใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ การศึกษาสายสามัญหลักสูตรมัธยมศึกษา ตอนต้นและตอนปลาย หลักสูตรกำนันผู้ใหญ่บ้าน การศึกษาสายอาชีพ เช่น หลักสูตร

กลุ่มสนใจอาชีพระยะสั้น กลุ่มพัฒนาอาชีพและหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ ตลอดจน การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น สิ่งแวดล้อม ยาเสพติด การป้องกันโรคเอดส์ ส่งเสริมประชาธิปไตย ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

(2) งานกิจการนักศึกษา มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการส่งเสริม สนับสนุนช่วยเหลือนักศึกษา โดยการประชาสัมพันธ์ แนะนำการศึกษา รับสมัคร นักศึกษา ลงทะเบียนขึ้นทะเบียนนักศึกษา จัดทำทะเบียนกิจกรรมนักศึกษา วัดผล ประเมินผล จัดสวัสดิการ ช่วยเหลือนักศึกษา ให้ทุนการศึกษา การยกเว้นและ ให้สิทธิบางประการ เพื่อชดเชยโอกาสตามข้อบ่งชี้ที่ทางราชการกำหนด ส่งเสริม การจัดกิจกรรมการรวมกลุ่มของนักศึกษาเพื่อพัฒนาตนเองและชุมชน

(3) งานผู้สอน มีหน้าที่ และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการสรรหา คัดเลือก ส่งเสริม สนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแต่ละประเภทของครูชุมชน ครู ประจำกลุ่ม ครูชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งแสดงความเข้าใจ บทบาทหน้าที่การ พัฒนา เทคนิคการสอน การพบกลุ่ม พัฒนาขีดความสามารถ ส่งเสริมขวัญกำลังใจใน การดำเนินงาน

(4) งานบริการและเผยแพร่สื่อการเรียนการสอน มีหน้าที่ และความ รับผิดชอบเกี่ยวกับการสนับสนุน ช่วยเหลือ บริการ และจัดหาสื่อการเรียนการสอน ตามรูปแบบกิจกรรมต่าง ๆ ของครูผู้สอน สื่อการศึกษา สื่อการประชาสัมพันธ์ใน การดำเนินงานของเครือข่าย

ฝ่ายหน่วยจัดการศึกษานอกโรงเรียน หน่วยจัดการศึกษานอกโรงเรียน หมายถึง สถานที่หรือแหล่งจัดการศึกษาในสถานศึกษานั้น ๆ โดยมีเจ้าหน้าที่ประจำ คอยช่วยเหลือในการขึ้นทะเบียน ลงทะเบียน จัดการเรียนการสอนและออก หลักฐานทางการศึกษา ซึ่งทำหน้าที่คล้ายกับสถานศึกษา ได้แก่ โรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา ศูนย์การศึกษาเพื่อพัฒนาในเขตภูเขา(ศศช.) โรงพยาบาล สถานือนามัย ศูนย์บริการสาธารณสุขชุมชน สำนักงานการเกษตร เป็นต้น ฝ่าย หน่วยจัดการศึกษานอกโรงเรียน มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการสรรหา สรรวจ ให้มีหน่วยจัดการศึกษานอกโรงเรียน โดยการประสานงาน ส่งเสริม สนับสนุน และ กำหนดแนวทางการดำเนินงาน รวมทั้งกำหนดข้อตกลงร่วมกันในการดำเนินการ

ศึกษาตามรูปแบบกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนส่งเสริมขวัญและกำลังใจแก่หน่วยจัดการศึกษานอกโรงเรียน โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบจัดการศึกษานอกโรงเรียน ดังนี้

- 1) โรงเรียนผู้ใหญ่
- 2) หน่วยจัดการศึกษานอกโรงเรียน
- 3) ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนหน่วยทหาร
- 4) ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนในเรือนจำและสถานพินิจเด็ก
- 5) ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนในสถานประกอบการ
สถานประกอบอาชีพอิสระในครอบครัว
- 6) ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนในองค์กรเอกชน
- 7) ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนในรัฐวิสาหกิจ
- 8) ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ
- 9) อาศรม

1) โรงเรียนผู้ใหญ่ หมายถึง สถานศึกษา หรือหน่วยงานสังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียนที่จัดการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ และสายอาชีพ ตามเกณฑ์ที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนดและได้รับการประกาศจัดตั้งเป็นโรงเรียนผู้ใหญ่จากกรมการศึกษานอกโรงเรียน มีหน้าที่จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ แบบชั้นเรียน และสายอาชีพ สถานศึกษาเหล่านี้ บางครั้งจัดในวัดกับพระภิกษุสามเณรด้วย

2) หน่วยจัดการศึกษานอกโรงเรียน หมายถึง สถานศึกษาหรือหน่วยงานที่จัดการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญวิธีเรียนด้วยตนเอง ตามเกณฑ์ที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด โดยได้รับการสนับสนุนจากสถานศึกษาของกรมการศึกษานอกโรงเรียน โดยมีบทบาทหน้าที่เป็นสถานศึกษาจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญแบบเรียนด้วยตนเอง จัดกิจกรรมการพบกลุ่ม จัดศูนย์การเรียน

3) ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนในหน่วยทหาร เป็นหน่วยงานของรัฐ สังกัดกระทรวงกลาโหมซึ่งมีความพร้อมในการให้บริการการศึกษาสายสามัญและสายอาชีพแก่ทหารประจำการอย่างต่อเนื่องจนจบหลักสูตร ตามเกณฑ์ที่กรมการศึกษานอก

โรงเรียนกำหนด โดยได้รับการสนับสนุน ส่งเสริม ประสานงาน ประกาศจัดตั้งเป็นโรงเรียนผู้ใหญ่มากจากกรมการศึกษานอกโรงเรียน โดยมีคุณลักษณะที่เหมาะสม คือ มีสถานที่เรียน สถานที่พบกลุ่ม มีครูทหาร ซึ่งเป็นข้าราชการทหารในสังกัด กองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ ที่ผ่านการอบรมจากกรมการศึกษานอกโรงเรียน เป็นผู้สอน โดยมีบทบาทหน้าที่เป็นสถานที่จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษา นอกโรงเรียนสายสามัญประเภททางไกล และสายอาชีพ

4) ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนในเรือนจำและสถานพินิจเด็ก เป็นหน่วยงานของรัฐ สังกัดกระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีความพร้อมในการให้บริการการศึกษาสายสามัญและฝึกทักษะอาชีพแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำอย่างต่อเนื่อง โดยได้รับการสนับสนุน ส่งเสริม ประสานงานและประกาศจัดตั้งเป็นโรงเรียนผู้ใหญ่มากจากกรมการศึกษานอกโรงเรียน โดยมีคุณลักษณะที่เหมาะสมคือ สถานที่เรียน สถานที่พบกลุ่ม มีครูเรือนจำซึ่งเป็นข้าราชการเรือนจำที่ผ่านการอบรมจากกรมการศึกษานอกโรงเรียน เป็นผู้สอน และมีผู้ต้องขังที่ประสงค์จะเรียน รวมทั้งผู้บริหารเรือนจำเห็นความสำคัญของการให้การศึกษานอกระบบโรงเรียน ตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำแห่งนั้นด้วย โดยมีบทบาทหน้าที่เป็นสถานที่จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญและสายอาชีพ

5) ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนในสถานประกอบการ สถานประกอบการอาชีพ อีสระในครอบครัว เป็นสถานที่ประกอบกิจการทางด้านอาชีพเพื่อหวังผลทางเศรษฐกิจ โดยมีผู้ดำเนินการอยู่เป็นประจำ และมีความพร้อมที่จะจัดกิจกรรมการศึกษา นอกโรงเรียน หรือให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนแต่ละ หลักสูตร โดยมีครูสามัญและครูวิชาชีพซึ่งผ่านการอบรมจากกรมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นผู้สอน โดยมีบทบาทหน้าที่ เป็นสถานที่จัดสอนการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ หรือจัดสอนวิชาชีพและฝึกงานหรือฝึกทักษะอาชีพ

6) ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนในองค์กรเอกชน เป็นหน่วยงานภาคเอกชน ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ หรือจัดกิจกรรมเพื่อสังคม ซึ่งมีความพร้อมในการให้บริการการศึกษานอกโรงเรียนอย่างต่อเนื่องจนจบหลักสูตร ตามเกณฑ์ ที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด โดยมีคุณลักษณะที่เหมาะสม คือมีสถานที่เรียน

สถานที่พบกลุ่มจัดกิจกรรม มีครูประจำกลุ่มซึ่งผ่านการอบรมจากกรมการศึกษา
นอกโรงเรียนเป็นผู้สอน โดยมีบทบาทหน้าที่เป็นสถานศึกษาจัดการเรียนการสอนตาม
หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญและสายอาชีพ

7) ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนในรัฐวิสาหกิจ เป็นหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ
ซึ่งมีความพร้อมในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน มีหน้าที่รับผิดชอบ
จัดระบบบริหารภายในหน่วยงาน โดยได้รับการสนับสนุน ส่งเสริม ประสานงาน
จากกรมการศึกษานอกโรงเรียน และมีคุณลักษณะที่เหมาะสม คือมีสถานที่จัดกิจกรรม
และสามารถจัดระบบเวลาการทำงานให้สอดคล้องกับการจัดการศึกษานอกโรงเรียน
แต่ละหลักสูตร โดยมีครูธุรกิจซึ่งมีความรู้ ความสามารถ ความชำนาญ ประสบการณ์
ด้านธุรกิจและผ่านการอบรมจากกรมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นผู้สอน โดยมีบทบาท
หน้าที่เป็นสถานที่จัดสอนวิชาชีพ กลุ่มสนใจ และที่ฝึกงานหรือทักษะอาชีพ และสาย
สามัญประเภททางไกลและตนเอง

8) ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ หมายถึง ศูนย์บริการการ
ศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ ซึ่งมีบุคลากรที่เป็นข้าราชการปฏิบัติงานและดำเนินการ
จัดการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ สายอาชีพ และการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ
ขั้นพื้นฐาน โดยมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

(1) ดำเนินงานจัดการศึกษาสายสามัญ ทั้งวิธีการเรียนแบบทางไกล
ตนเอง และชั้นเรียนระดับประถม มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย

(2) ดำเนินงานจัดการศึกษาสายอาชีพ เช่น กลุ่มสนใจ กลุ่มพัฒนา
อาชีพและวิชาชีพระยะสั้น

(3) ดำเนินการจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ

9) อาศรม หมายถึง ศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา ซึ่งจัดการศึกษา
ให้กับชาวเขาในพื้นที่ห่างไกล ในรูปแบบของการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน โดยมีบทบาท
หน้าที่ ดังนี้

(1) จัดการศึกษาให้เด็ก เยาวชนหรือผู้ใหญ่ โดยใช้หลักสูตรประถม
ศึกษา มัธยมศึกษา

(2) จัดหอพักชั่วคราวสำหรับผู้เข้ารับการอบรมจนจบหลักสูตร

ฝ่ายศูนย์การเรียนรู้

ศูนย์การเรียนรู้ หมายถึง แหล่ง หรือสถานที่ที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ประชาชนโดยทั่วไปสามารถศึกษาหาความรู้ได้โดยตนเอง จากหลักสูตรหลายรูปแบบ สถานที่จัดกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชนอำเภอและตำบล ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน หอกระจายข่าว แหล่งความรู้ในลักษณะอื่น ๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ การศึกษา เป็นต้น โดยมีหน้าที่ในการจัดส่งเสริม สนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยให้ชุมชนสามารถวิเคราะห์ และกำหนดปัญหาความต้องการของตนเองได้ จัดทำแผนงานและกิจกรรมด้านการศึกษา โดยใช้ทรัพยากร แหล่งวิทยากรท้องถิ่น ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อสนับสนุนกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนให้เป็นระบบเครือข่ายระดับหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ

การดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ มีหน่วยงานรับผิดชอบจัดการศึกษานอกโรงเรียน ดังนี้

- 1) ห้องสมุดประชาชน
- 2) ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน
- 3) หอกระจายข่าว
- 4) โครงการพัฒนาเอกชน
- 5) วัด
- 6) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

1) ห้องสมุดประชาชน คือ แหล่งวิทยากรในการศึกษาค้นคว้าทางด้านวิชาการ และจัดการศึกษาในทุกแขนง ไม่ว่าจะเป็นทางด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ตลอดจนความรู้รอบตัวและความรู้ทั่วไป เพื่อบริการแก่คนทุกเพศทุกวัย ทุกอาชีพ ทุกระดับการศึกษาที่สามารถเข้าไปศึกษาค้นคว้าหาความรู้ได้ นอกจากนี้ยังเป็นที่จัดแสดงนิทรรศการ สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ วัสดุทัศนและกิจกรรมอื่น ๆ ตามความเหมาะสม รวมทั้งเป็นสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ทั้งการศึกษาสายสามัญและการศึกษาสายอาชีพ ทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

2) ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เป็นสถานที่ซึ่งชาวบ้านร่วมกันก่อสร้างขึ้นในหมู่บ้าน เพื่อให้บริการความรู้และข่าวสารข้อมูลที่ทันต่อเหตุการณ์ในรูปแบบการศึกษาทางสื่อมวลชน ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านบางแห่งได้มีการพัฒนาขยายให้กว้างขวางขึ้น และจัดให้มีสื่อต่าง ๆ บริการมากขึ้น เช่น หนังสือ เทป วิทยุ โทรทัศน์ วิทยุทัศน์ เป็นต้น โดยมีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบ ดังนี้

(1) ให้ความรู้และข่าวสารข้อมูลแก่ชาวบ้านในรูปแบบของหนังสือพิมพ์

(2) ให้ความรู้และข่าวสารข้อมูลแก่ชาวบ้านในรูปแบบอื่น ๆ เช่น หนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ โปสเตอร์ แผ่นพับ เทป วิทยุ โทรทัศน์ วิทยุทัศน์

3) หอกระจายข่าว คือแหล่งข่าวสารความรู้ประจำหมู่บ้าน โดยผ่านเครื่องขยายเสียงที่ติดตั้งในลักษณะหอสูง สามารถกระจายไปได้ทั่วหมู่บ้าน ข่าวสารและความรู้ที่นำออกมากระจายเสียง เช่น ประกาศของหมู่บ้าน ประกาศของทางราชการ นัดหมายการประชุมชาวบ้าน การรายงานกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน รายการวิทยุกระจายเสียง เทปบันทึกเสียงรายการความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้าน รวมทั้งการเสนอข่าวสาร เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง ส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน โดยมีลักษณะเป็นหอสูง ตั้งอยู่บริเวณกลางหมู่บ้านที่โล่ง สามารถกระจายเสียงได้ยินทั่วทั้งหมู่บ้าน มีบทบาทหน้าที่เสนอข่าวสารข้อมูลทางราชการและเรื่องนำความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตให้ประชาชนทราบ

4) โครงการพัฒนาเอกชน หมายถึง งานของบุคคลที่ดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อประโยชน์ของสังคมและส่วนรวมในด้านการศึกษาและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทน โครงการพัฒนาเอกชน ดำเนินงานในลักษณะเช่นสมาคม องค์กร ชมรม มูลนิธิ โดยมีบทบาทหน้าที่ดังนี้

(1) ดำเนินงานร่วมกับภาครัฐในการจัดการศึกษา และการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน

(2) ให้ความอนุเคราะห์ในการยืมสถานที่เพื่อจัดการศึกษาและค้นคว้าทดลอง เช่น บ่อปลา แปลงสาธิต ป่าชุมชน ฯลฯ

(3) ส่งเสริมสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานบางส่วน

5) วัด ที่จัดในลักษณะศูนย์การเรียนรู้ หมายถึง สถานที่ที่ให้บริการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูล ตลอดจนจัดกิจกรรมการเรียนรู้แก่ประชาชน ทางด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม โดยมีคุณลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

(1) มีทรัพยากรทางด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ที่มีคุณค่าในการเรียนรู้และเหมาะสมในการจัดเป็นศูนย์การเรียนรู้

(2) เป็นศูนย์รวมความศรัทธาของประชาชนในหมู่บ้าน

(3) มีพระภิกษุสงฆ์ที่จะดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้

บทบาทหน้าที่ของวัด มีบทบาทหน้าที่การจัดการศึกษานอกโรงเรียน ดังนี้

(1) จัดให้มีความรู้ และเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลแก่ประชาชนทางด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติ

(2) จัดกิจกรรมการศึกษา ทางด้านศาสนาให้พระภิกษุสามเณร และประชาชนทั่วไป

(3) สนับสนุน ส่งเสริม และยกย่องภูมิปัญญาชาวบ้านผู้สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมไทย

6) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หมายถึง สถานที่ หรือแหล่งที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้ประชาชนในชุมชนและนอกชุมชน รวมทั้งเป็นแหล่งที่ประชาชนจะมาศึกษาหาความรู้ได้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนและชุมชน เช่น ศูนย์สาธิตการตลาด ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน กองทุนยา สหกรณ์ร้านค้า ธนาคารข้าว กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ (ชกส.) กลุ่มสหกรณ์ผลผลิตแปลงสาธิตการเกษตร ฟาร์มไก่พื้นเมือง บ่อปลา ไร่นาสวนผสม รวมทั้งสถานที่แหล่งดำเนินการต่าง ๆ ของภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นต้น โดยมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

(1) เป็นแหล่งที่มีการพัฒนาด้วยตนเองจนเป็นแบบอย่างได้

(2) มีบุคลากรที่สามารถถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่นได้

(3) เป็นแหล่งที่มีการถ่ายทอดการเรียนรู้กันเองในชุมชน

บทบาทหน้าที่ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน คือ ดำเนินงานกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

ฝ่ายส่งเสริมการศึกษาชุมชน การศึกษาชุมชน หมายถึงกระบวนการถ่ายทอดความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้หรือการเรียนรู้อย่างมีปฏิสัมพันธ์ ระหว่างชาวบ้านด้วยกันหรือระหว่างชุมชนอย่างสม่ำเสมอและทั่วถึง โดยยึดหลักการให้ชุมชนที่มีขีดความสามารถ และความพร้อมสูงเป็นศูนย์กลางการจัดการศึกษา ในลักษณะโดยชุมชนเพื่อชุมชนซึ่งชุมชนจะเป็นผู้วางแผน จัด และบริการการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมในชุมชน หรือระหว่างชุมชนหรือบางกรณี ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ เข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชนในส่วนที่ชุมชนขาด และไม่สามารถจัดหาได้ด้วยตนเอง โดยประสาน สนับสนุนในด้านสื่อ อุปกรณ์ การศึกษาดูงาน เทคนิคการถ่ายทอด การจัดทำแผนพัฒนาแลกเปลี่ยนความรู้ของชุมชน การจัดทำข้อมูลและการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และเพื่อกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่ให้แพร่หลายยิ่งขึ้น

หน้าที่และความรับผิดชอบของฝ่ายส่งเสริมการศึกษาชุมชน

ฝ่ายส่งเสริมการศึกษาชุมชน มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการส่งเสริม สนับสนุนจัดให้ชุมชนมีส่วนร่วม ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยให้ชุมชนสามารถวิเคราะห์และกำหนดปัญหาความต้องการของตนเองได้ จัดทำแผนงานและกิจกรรมด้านการศึกษา โดยใช้ทรัพยากร แหล่งวิทยาการในท้องถิ่น ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรมการศึกษาให้เป็นระบบ เครือข่ายระดับหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ โดยมีครูชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ

ฝ่ายส่งเสริมการศึกษาชุมชนมีภารกิจงานที่ต้องปฏิบัติ ดังนี้

1) สำรวจและประเมินศักยภาพในด้านขีดความสามารถของชุมชนหรือภูมิปัญญาที่มีอยู่ในแต่ละชุมชน โดยสำรวจจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชนที่ได้มีการจัดทำข้อมูล หรือทะเบียนภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้แล้ว

2) จัดประเภทลักษณะของชุมชนที่มีขีดความสามารถสูง ที่จะ เป็นแหล่ง วิทยากรกับชุมชนของตนเองหรือระหว่างชุมชน

3) กระตุ้น ส่งเสริมให้ชุมชนเสนอความต้องการของตนเอง และปัญหา
ในข้อจำกัดของชุมชนที่ต้องการความสนับสนุน

4) รวบรวมข้อมูลจากแหล่งวิทยาการ ผู้รู้ ครูชาวบ้าน สาขาต่าง ๆ
ของแต่ละชุมชน

5) ร่วมกับชุมชนในการวิเคราะห์ และวางแผนการจัดการศึกษาและ
ประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน

6) จัดทำข้อมูล และลงทะเบียนครูในชุมชนที่เป็นเป้าหมายการดำเนินงาน
งานโดยละเอียดตามลักษณะข้อมูล ที่ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอใช้ในการ
การวางแผนและดำเนินงาน

7) พบปะพูดคุยทำความเข้าใจ ประสานงานกับครูชาวบ้านเพื่อเตรียม
ความพร้อมในการถ่ายทอดความรู้และวิทยาการต่าง ๆ

8) สนับสนุน ส่งเสริม ในด้านสื่อ อุปกรณ์ เทคนิคการถ่ายทอด
และอื่น ๆ ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนของชุมชน

9) กำหนดนัดหมาย ทำความตกลงการทำงานร่วมกันของชุมชน และ
ระหว่างชุมชน

10) จัด พบปะให้มีการถ่ายทอดความรู้ วิทยาการต่าง ๆ เพื่อการ
แลกเปลี่ยนความรู้หรือการเรียนรู้ของชาวบ้าน และชุมชนด้วยกัน

11) การติดตามและประเมินผลงานร่วมกัน

12) ยกย่อง ชมเชย ประกาศเกียรติคุณ

2.6 กระบวนการทำงานของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ

ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ แบ่งการบริการงานออกเป็น
5 ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายส่งเสริมและบริการการศึกษา ฝ่ายหน่วยจัดการ
ศึกษานอกโรงเรียน ฝ่ายศูนย์การเรียน และฝ่ายส่งเสริมการศึกษาชุมชน เพื่อให้การ
บริหารงานทั้ง 5 ฝ่ายดังกล่าว เป็นไปโดยมีประสิทธิภาพและให้บริการแก่กลุ่ม
เป้าหมายอย่างทั่วถึง จึงได้กำหนดกระบวนการทำงาน ดังนี้

กระบวนการทำงาน

ฝ่าย	ลักษณะงาน	กระบวนการทำงาน	หมายเหตุ
1. บริหาร	1. บริหารทั่วไป - ธุรการและสารบรรณ - การเงิน บัญชี พัสดุ - บุคลากร 2. งานแผนงาน	1. จัดทำทะเบียนรับ ส่ง หนังสือ 2. เก็บ ทำลายหนังสือตามระเบียบงานสารบรรณ 1. เบิกจ่ายเงินงบประมาณ เงินนอกงบประมาณ 2. เก็บ รักษา และนำส่งเงิน เอกสารแทนตัวเงิน 3. จัดทำบัญชี สมุดคุมการใช้จ่ายเงิน 1. จัดทำบัญชีลงเวลาปฏิบัติงานประจำวัน 2. จัดทำสมุดหมายเหตุ สมุดตรวจราชการ สมุดเยี่ยม สมุดควบคุมคำสั่ง 1. รวบรวมข้อมูลท้องถิ่นเพื่อนำมา มาใช้เป็นข้อมูลในการปฏิบัติงาน ได้แก่ ข้อมูลด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม อาชีพ สังคม สาธารณสุข เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ทวีพยากร บุคคลในท้องถิ่น 2. จัดทำแผนปฏิบัติงานประจำปี	

ฝ่าย	ลักษณะงาน	กระบวนการทำงาน	หมายเหตุ
2. ส่งเสริม และ บริการ การศึกษา		3. รายงานผลการปฏิบัติงาน รายปี เดือน	
2.1งาน การเรียน การสอน	1. การศึกษาพื้นฐาน 2. การศึกษาสาย สามัญ 3. การศึกษาสาย อาชีพ 4. การศึกษาเพื่อ พัฒนาคุณภาพชีวิต	1. จัดเตรียมเอกสารสื่อ หลักสูตร คู่มือครู คู่มือนักศึกษา แบบฟอร์มต่าง ๆ เอกสาร ประชาสัมพันธ์ 2. ประสานงานกับศูนย์การเรียน ศูนย์การศึกษา ชุมชน เพื่อหา ผู้เรียน ผู้สอน 3. จัดอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับ สื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอน การอนุมัติจัดตั้งกลุ่ม ค่าใช้จ่าย ในการดำเนินงาน 4. กำกับ ดูแล นิเทศ การจัด กิจกรรมการเรียนการสอน 5. รวบรวม จัดทำสถิติ ข้อมูลและ รายงาน 6. ยกย่อง ชมเชย ประกาศ เกียรติคุณ	

ฝ่าย	ลักษณะงาน	กระบวนการทำงาน	หมายเหตุ
2.1งาน กิจการ นักศึกษา	1. ประชาสัมพันธ์	1. จัดเตรียมเอกสารเพื่อการ ประชาสัมพันธ์ เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ ฯลฯ 2. กำหนดแผนงาน รูปแบบการ ประชาสัมพันธ์ 3. ประสานงานกับหน่วยงาน เครือข่าย และดำเนินการ ประชาสัมพันธ์	
	2. แผนแนว	1. กำหนดแผนและรูปแบบการ แผนแนว 2. ดำเนินการบริการและแผนแนว	
	3. ทะเบียนนักศึกษา	1. กำหนดแผนงานและวิธีการรับ สมัคร ขึ้นทะเบียน ลงทะเบียน 2. รับสมัคร ขึ้นทะเบียน ตรวจสอบ หลักฐานและลงทะเบียนนักศึกษา 3. จัดทำคู่มือนักศึกษา (แผนการ เรียนการวัดผล) 4. รวบรวมจัดทำทะเบียนสถิติข้อมูล	
	4. กิจการนักศึกษา	1. กำหนดการปฐมนิเทศ 2. ส่งเสริม สนับสนุนการจัด กิจกรรมนักศึกษาตามหลักสูตร และส่งเสริมคุณภาพชีวิต 3. จัดตั้งชมรมต่าง ๆ	

ฝ่าย	ลักษณะงาน	กระบวนการทำงาน	หมายเหตุ
	5. วัดผลและประเมินผล	4. จัดหาทุนการศึกษา โดยการประสานงานกับเครือข่าย และองค์กรเอกชน 5. ยกเว้นค่าเล่าเรียน 6. ขอยกเว้นการเข้ารับราชการทหาร 7. บริการตรวจสุขภาพ 8. จัดกิจกรรมกีฬาและนันทนาการ 1. กำหนดการวัดผล ประเมินผลตามที่หลักสูตรกำหนด 2. ดำเนินการวัดผล ประเมินผล การเรียน 3. ดำเนินการเทียบโอน 4. อนุมัติผลและออกหลักฐานการศึกษา 5. รายงานผู้จบหลักสูตร	
2.3งานผู้สอน	สรรหา พัฒนา กำกับดูแลครูชุมชน ครูประจำกลุ่ม ครูชาวบ้าน ผู้ชำนาญการในสาขาอาชีพต่าง ๆ	1. สรรหา คัดเลือกครูชุมชน ครูประจำกลุ่ม ครูชาวบ้าน 2. พัฒนา ฝึกอบรม กำหนดแนวทางการจัดกิจกรรมการศึกษา นอกโรงเรียน 3. บรรจุแต่งตั้งขึ้นทะเบียนเป็นบุคลากร กศน.	

ฝ่าย	ลักษณะงาน	กระบวนการทำงาน	หมายเหตุ
2.4งาน บริการเผยแพร่ - แพร่สื่อการเรียนการสอน		4. ส่งเสริม สนับสนุนการจัด กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน 5. กำกับ ดูแล นิเทศ ติดตามผล และรายงาน 6. รวบรวมข้อมูล จัดทำทะเบียน ครูชุมชน ครูประจำกลุ่ม ครูชาวบ้าน 1. จัดหา รวบรวม สื่อการเรียน การสอนที่หน่วยงานของกรมการ ศึกษานอกโรงเรียนผลิตนำมา อัดสำเนา หรือผลิตเพิ่มเติม 2. จัดระบบบริการและเผยแพร่สื่อ ให้นักศึกษาและเครือข่าย 3. จัดทำสื่อง่าย ๆ เพื่อใช้เองที่ สอดคล้องกับสภาพปัญหาและ ความต้องการในการเรียนการ สอนของแต่ละท้องถิ่น 4. ศึกษาและวิเคราะห์สื่อที่ หน่วยงานอื่น หรือเอกชนผลิต และพิจารณาตามความเหมาะสม แล้วจัดซื้อ ขอความอนุเคราะห์ หรือยืมเพื่อผลิตเพิ่มเติมตาม ความต้องการของนักศึกษาและ เครือข่าย	

ฝ่าย	ลักษณะงาน	กระบวนการทำงาน	หมายเหตุ
3. หน่วยจัด การศึกษา นอก โรงเรียน	สำรวจ สรรหา ประสานงาน จัดตั้ง หน่วยจัดการศึกษา นอกโรงเรียน กำ หนดแนวทางร่วมกัน ส่งเสริมสนับสนุนสื่อ อุปกรณ์หลักสูตร คู่มือ และเสริมขวัญกำลังใจ ของหน่วยจัด	5. ติดตามและรายงานการใช้สื่อ 1. สำรวจ สรรหา สภาพการจัด การศึกษานอกโรงเรียนของ หน่วยจัดนั้น 2. สำรวจความพร้อมในการ ดำเนินงานและกำหนดความ ต้องการช่วยเหลือสนับสนุนใน ส่วนที่ขาด หรือพัฒนาส่งเสริม 3. ประสานงานจัดตั้งเป็นหน่วยจัด 4. ประสานงานเพื่อกำหนดเป็น แนวทางการดำเนินงานและจัด ทำข้อตกลงในการร่วมมือ 5. จัดทำแผนการเรียนการสอน 6. ส่งเสริม สนับสนุน ให้หน่วยจัด ดำเนินการศึกษาสายสามัญอาชีพ และคุณภาพชีวิต เช่น สื่อ อุปกรณ์ หลักสูตร คู่มือครูและ ผู้เรียน	
4. ศูนย์การ- เรียน	ส่งเสริมสนับสนุนให้มี ศูนย์การเรียนใน ชุมชน	1. สำรวจ ศึกษา วิเคราะห์ แหล่งเรียน 2. ติดต่อประสานงานการจัด กิจกรรมกับผู้เกี่ยวข้องของแหล่ง ที่เรียน	

ฝ่าย	ลักษณะงาน	กระบวนการทำงาน	หมายเหตุ
5. ส่งเสริม การศึกษา ชุมชน	ส่งเสริมสนับสนุนให้ ชุมชนสามารถจัดและ ดำเนินงานการศึกษา ของชุมชนหรือมีส่วน ร่วมในการดำเนิน กิจกรรมต่าง ๆ ของ ชุมชน	3. แลกเปลี่ยนระบบข้อมูลเพื่อจัด การการศึกษานอกโรงเรียน และสนับสนุนซึ่งกันและกัน 4. จัดทำแผนปฏิบัติงานร่วมกัน 5. ประชุม กำหนดแนวทางและ ข้อตกลงในความร่วมมือ 6. ส่งเสริมให้แหล่งที่เรียนจัดการ การศึกษานอกโรงเรียน 7. สนับสนุน สื่อ อุปกรณ์ รูปแบบ คู่มือดำเนินงานให้แหล่งที่เรียน ดำเนินให้บรรลุเป้าหมาย 8. ยกย่องและประกาศเกียรติคุณ 1. สำรวจและประเมินศักยภาพ ในด้านขีดความสามารถของ ชุมชนหรือภูมิปัญญาที่มีอยู่ในแต่ละ ชุมชนโดยสำรวจจากแหล่งข้อมูล ต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนได้ มีการจัดทำข้อมูลหรือทะเบียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้แล้ว 2. จัดประเภทลักษณะของชุมชนที่มี ขีดความสามารถสูงที่จะเป็น - แหล่งวิทยาการให้กับชุมชนของ ตนเองหรือระหว่างชุมชน	

ฝ่าย	ลักษณะงาน	กระบวนการทำงาน	หมายเหตุ
		3. กระตุ้น ส่งเสริมให้ชุมชนเสนอความต้องการของตนเองและปัญหาในข้อจำกัดของชุมชนที่ต้องการความสนับสนุน 4. รวบรวมข้อมูลจากแหล่งวิทยาการผู้รู้ครูชาวบ้านสาขาต่าง ๆ ของแต่ละชุมชน 5. ร่วมกับชุมชนในการวิเคราะห์และวางแผนการจัดการศึกษาและประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน 6. จัดทำข้อมูลและทะเบียนครูในชุมชนที่เป็นเป้าหมายการดำเนินงานโดยละเอียด ตามลักษณะข้อมูลที่ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอใช้ในการวางแผนและดำเนินการ 7. พบปะพูดคุยทำความเข้าใจประสานงานกับครูชาวบ้านเพื่อเตรียมความพร้อมในการทอดความรู้และวิทยาการต่าง ๆ 8. สนับสนุนส่งเสริมในด้านสื่ออุปกรณ์ เทคนิคการถ่ายทอดและอื่น ๆ ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนของชุมชน	

ฝ่าย	ลักษณะงาน	กระบวนการทำงาน	หมายเหตุ
		9. กำหนดนัดหมาย ทำความตกลง การทำงานร่วมกันระหว่างชุมชน 10. จัด พบปะให้มีการถ่ายทอดความ รู้ วิทยาการต่าง ๆ เพื่อการ แลกเปลี่ยนความรู้หรือการเรียนรู้ ของชาวบ้านและชุมชนด้วยกัน 11. ติดตามและประเมินผลงาน ร่วมกัน 12. ยกย่อง ชมเชย ประกาศ เกียรติคุณ	

กล่าวโดยสรุป ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ มีภารกิจงานที่ต้องรับผิดชอบ รวม 5 ด้าน คือ 1) ด้านบริหาร 2) ด้านส่งเสริมและบริการการศึกษา 3) ด้านหน่วยจัดการศึกษานอกโรงเรียน 4) ด้านศูนย์การเรียน และ 5) ด้านส่งเสริมการศึกษาชุมชน ซึ่งในแต่ละด้าน ได้กำหนดกรอบลักษณะของงาน กระบวนการทำงานไว้อย่างชัดเจน ซึ่งจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติได้รู้ถึงบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบของตน ช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และจะมีประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสร้างเครื่องมือวิจัย

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการศึกษาปัญหาและแนวทางการปรับปรุงการปฏิบัติงานของ ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับ ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ โดยตรงมีอยู่น้อยมาก ซึ่งน่าจะมาจากสาเหตุที่ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน อำเภอ เป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นใหม่ ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และงานวิจัยที่ใกล้เคียงไว้ดังนี้

1) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

เนาวรัตน์ สวัสดิ์ (2527) ได้ศึกษาพฤติกรรมการบริหารงานของหัวหน้า ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ทุกกลุ่มมีทัศนคติต่อพฤติกรรมการบริหารงานของหัวหน้าศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดที่นำมาสอบถาม จำนวน 65 พฤติกรรม ในระดับสูง ในเรื่องนำลักษณะและ รูปแบบการดำเนินงานและการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ของกระทรวงศึกษาธิการ มาปฏิบัติให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น พิจารณาความดีความชอบของบุคลากรภายในศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดอย่างยุติธรรม ควบคุมดูแลให้มีการจัดทำเอกสาร หลักฐานต่าง ๆ ทางการเงินไว้อย่างถูกต้องเป็นปัจจุบัน สนับสนุนและส่งเสริมการจัด กิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นการปลูกฝังนิสัยรักการอ่านหนังสือให้กับประชาชน ในระดับ ปานกลาง ในเรื่องเกี่ยวกับกระตุ้น และส่งเสริมบุคลากรของศูนย์การศึกษานอก โรงเรียนจังหวัด เขียนตำราประกอบการสอนและวิจัยงานใหม่ ๆ ร่วมเป็นกรรมการ ดำเนินการสอบแข่งขัน หรือสอบคัดเลือก เพื่อบรรจุบุคลากรใหม่ จัดตั้งและทำงาน ประมวลทางการศึกษาของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดด้วยตนเอง โดยไม่ให้ บุคลากรหรือเจ้าหน้าที่อื่น เข้ามามีส่วนร่วมและจัดให้มีการหารายได้เพื่อเป็นทุนอุดหนุน ส่งเสริมการศึกษาจากชุมชน

สำหรับทัศนคติที่มีต่อพฤติกรรมการบริหารงาน ของหัวหน้าศูนย์การศึกษานอก โรงเรียนจังหวัดในแต่ละด้าน คือ ด้านวิชาการ ด้านบุคคล ด้านธุรการและการเงิน และด้านความสัมพันธ์กับชุมชนนั้น ปรากฏผลดังนี้

1. การวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบทัศนะ ระหว่างบุคลากร ที่ปฏิบัติงานภายนอกศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด และบุคลากรที่ปฏิบัติงานภายในศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด กลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม มีทัศนะไม่แตกต่างกัน กล่าวคือ มีทัศนะในระดับสูงพอ ๆ กันทุกด้าน

2. การวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบทัศนะระหว่างศึกษานิเทศก์ ศึกษานิเทศก์อำเภอ และศึกษานิเทศก์ กลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม มีทัศนะที่ไม่แตกต่างกันในด้านวิชาการ ด้านบุคคล และด้านความสัมพันธ์กับชุมชน ส่วนด้านธุรการและการเงิน ทัศนะของศึกษานิเทศก์กับศึกษานิเทศก์อำเภอ และศึกษานิเทศก์จังหวัดกับศึกษานิเทศก์ มีความเห็นไม่แตกต่างกัน สำหรับศึกษานิเทศก์อำเภอกับศึกษานิเทศก์ มีทัศนะแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ การที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะลักษณะงานในหน้าที่ของศึกษานิเทศก์อำเภอ และศึกษานิเทศก์แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยรวม ของระดับพฤติกรรมการบริหารงาน ของหัวหน้าศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด ตามทัศนะของกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับสูงทุกกลุ่ม

3. การวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบทัศนะของบุคลากร ในศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด ระหว่างฝ่ายบริหาร ฝ่ายแผนงานและโครงการ ฝ่ายการศึกษา สายสามัญ ฝ่ายการศึกษาสายอาชีพ ฝ่ายพัฒนาและฝึกอบรมและฝ่ายการศึกษามวลชน กลุ่มตัวอย่างทั้ง 6 กลุ่มมีทัศนะไม่แตกต่างกัน คือมีทัศนะในระดับสูงพอ ๆ กันทุกด้าน

ประยงค์ สงครินทร์ (อ้างถึงใน กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538) ได้ศึกษาปัญหาในการปฏิบัติงาน ของฝ่ายบริหาร ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้กลุ่มประชากรเป็นผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด จำนวน 114 คน พบว่า ปัญหาการปฏิบัติงาน ธุรการมีปัญหาสูงสุด 3 อันดับแรก คือ การจัดทำแผนการปฏิบัติงานประจำปี รองลงมาคือการติดต่อหนังสือราชการ และการเก็บรักษานั่งหนังสือราชการ สำหรับปัญหาการปฏิบัติงานที่สุดพบว่าการจัดจ้างทำหนังสือมีปัญหามากที่สุด รองลงมาคือการตรวจสอบพัสดุประจำปี ในส่วนของการปฏิบัติงานด้านการเงินและบัญชี โดยรวมมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย

พจน์ ราชวีรรัตน์ (2538) ได้ศึกษาปัญหาในการดำเนินงานของศูนย์บริการ การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอและกิ่งอำเภอ โดยใช้กลุ่มประชากรที่เป็นข้าราชการ ที่ปฏิบัติงานอยู่ในศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอและกิ่งอำเภอ ในเขต จังหวัดขอนแก่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ดและยโสธร รวม 117 คน พบว่า ปัญหาในการดำเนินงานของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอและกิ่งอำเภอ โดยภาพรวม พบว่ามีปัญหาอยู่ในระดับกลาง เมื่อแยกพิจารณาปัญหาของแต่ละฝ่าย แล้ว พบว่าปัญหาของฝ่ายหน่วยจัดการศึกษานอกโรงเรียน เป็นฝ่ายที่มีปัญหามากที่สุด ปัญหาเกี่ยวกับโครงสร้างของศูนย์ ปัญหาของฝ่ายส่งเสริมการศึกษาชุมชน ปัญหาของ ฝ่ายบริหาร ปัญหาของฝ่ายศูนย์การเรียนและปัญหาของฝ่ายส่งเสริมและบริการ การศึกษามีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ลดลงตามลำดับ แต่ส่วนใหญ่แล้วทุกฝ่ายอยู่ใน ระดับปานกลาง

ศิริเทพ บุญญาลัย (2538) ได้ศึกษาปัญหาและความต้องการในการดำเนินงาน การศึกษานอกโรงเรียนของหัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอใน เขตภาคกลาง 17 จังหวัด จำนวน 120 คน พบว่า ปัญหาการดำเนินงานการศึกษา นอกโรงเรียนของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอทั้ง 5 ฝ่าย มีดังนี้

1. ฝ่ายบริหาร มีปัญหาระดับมาก ในการทำงานการบัญชีและการทำงาน การเงิน ส่วนการจัดทำแผนงานโครงการแผนปฏิบัติงานประจำปี การทำงาน สารบรรณ และการสรุปผลการปฏิบัติงานประจำปี มีปัญหาอยู่ในระดับน้อย

2. ฝ่ายส่งเสริมและบริการการศึกษา มีปัญหาในการดำเนินงานในระดับ ปานกลางเป็นส่วนใหญ่ ส่วนการประชาสัมพันธ์ การรับสมัครนักศึกษา มีปัญหาการ ดำเนินงานอยู่ในระดับน้อย

3. ฝ่ายหน่วยจัดการศึกษานอกโรงเรียน มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง มี ปัญหาในระดับน้อย ได้แก่การยกย่องชมเชยประกาศเกียรติคุณ

4. ฝ่ายศูนย์การเรียน ส่วนใหญ่มีปัญหามีอยู่ในระดับ ปานกลาง ส่วนการ ประชาสัมพันธ์งานและกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนมีปัญหามีในระดับ "น้อย"

5. ฝ่ายส่งเสริมการศึกษาชุมชน มีปัญหาในระดับ ปานกลาง การยกย่อง ชมเชย ประกาศเกียรติคุณมีปัญหามีในระดับ น้อย

2) งานวิจัยที่ใกล้เคียง ประกอบด้วย

ปิ่น สืบมา (2523) ได้ศึกษาปัญหาองค์กรของสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ จังหวัดนครราชสีมา โดยใช้กลุ่มประชากรเป็นผู้บริหารสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 46 คน และเจ้าหน้าที่ของสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 379 คน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า วิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่าปัญหาองค์กรของสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอในด้านโครงสร้าง ด้านพฤติกรรมผู้ใต้บังคับบัญชาและด้านทรัพยากรมีปัญหายู่ในระดับกลาง ส่วนด้านพฤติกรรมผู้บริหาร มีปัญหายู่ในระดับน้อย

ทรงกลด อภิณัฏรักษา (2528) ได้ศึกษาการบริหารเวลาของหัวหน้าศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ หัวหน้าศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัด จำนวน 63 คน ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

1. หัวหน้าศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดใช้เวลาส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 43.56 ในการบริหารงานภายในศูนย์ รองลงมา ได้แก่ การร่วมกิจกรรมและตรวจโครงการต่าง ๆ ภายในจังหวัด คิดเป็นร้อยละ 24.18 การประชุม สัมมนา และติดต่อราชการภายในจังหวัด คิดเป็นร้อยละ 13.02 นอกนั้นใช้เวลาในด้านอื่น ๆ เช่น การรับรองผู้มาเยี่ยมชมศูนย์ การร่วมมือในพิธีต่าง ๆ คิดเป็นร้อยละ 5.63 ของเวลาบริหารงานทั้งหมด

2. หัวหน้าศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ใช้เวลาในการบริหารงานแต่ละด้าน ได้แก่ งานบริหารวิชาการ บริหารบุคคล บริหารธุรกิจ และบริหารความสัมพันธ์กับชุมชน อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง กิจกรรมที่หัวหน้าศูนย์ใช้เวลามากกว่าเกณฑ์ปานกลางได้แก่ การจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนภายนอกศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด การชี้แจงบทบาท หน้าที่ความรับผิดชอบแก่เจ้าหน้าที่ การทำแผนใช้จ่ายเงินและขอตั้งงบประมาณ และการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรม ส่วนกิจกรรมที่ใช้เวลาน้อยกว่าเกณฑ์ปานกลาง ได้แก่ การพิจารณา ติดต่อประสานงานให้บุคลากรไปปฏิบัติงาน อบรม สัมมนา และศึกษาต่อ การพิจารณาความดีความชอบ การย้าย โอน ลาออกและลงโทษ การดำเนินการจ้างเหมา ปลุกสร้าง ต่อเติม

ซ่อมแซม และตรวจรับงานก่อสร้างและครุภัณฑ์ และการติดต่อขอรับการสนับสนุนทางการเงินจากสมาคม องค์กร หรือหน่วยงานอื่น

3. หัวหน้าศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด มีขนาดของศูนย์ต่างกัน ประสิทธิภาพการบริหาร และคุณวุฒิต่างกัน ไม่ได้ทำให้การใช้เวลาในการบริหารงาน 4 ด้าน คือ งานบริหารวิชาการ งานบริหารบุคคล งานบริหารธุรการ และงานบริหารความสัมพันธ์ กับชุมชน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

บุญรอด ไก่แก้ว (อ้างอิงในสุทธิเชษฐ์ บุตรสุวรรณ, 2535) ได้ศึกษาผลการปฏิบัติงานของศึกษาธิการอำเภอในเขตการศึกษา 11 เพื่อศึกษาผลการปฏิบัติงานของศึกษาธิการอำเภอ 5 ด้าน คือ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานวิชาการ การบริหารธุรการ การบริหารงานการเงินและบัญชี และอื่น ๆ เปรียบเทียบทักษะของศึกษาธิการอำเภอกับผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา ต่อผลการปฏิบัติงานทั้ง 5 ด้าน เปรียบเทียบผลการปฏิบัติงานได้ผลในระดับสูง 5 ด้านคือ การบริหารงานการเงิน การบัญชี งานธุรการ และงานด้านอื่น ๆ ส่วนนอกจากนั้นได้ผลในระดับปานกลาง ศึกษาธิการอำเภอและผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา มีทักษะต่อผลการปฏิบัติงานของศึกษาธิการอำเภอแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทั้ง 5 ด้าน และศึกษาธิการอำเภอ ที่ประสิทธิภาพแตกต่างกัน มีผลการปฏิบัติงานไม่แตกต่างกัน

สงัด จันลา (อ้างอิงในสุทธิเชษฐ์ บุตรสุวรรณ, 2535) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัญหาการบริหารงานของศึกษาธิการอำเภอ ตามโครงสร้างของสำนักงานศึกษาธิการอำเภอ เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบปัญหาการบริหารงานของศึกษาธิการอำเภอ ตามโครงสร้างใหม่ รวม 3 ด้าน คือ ด้านงานบริหารทั่วไป งานแผนงานวิชาการและติดตามผล และงานกิจกรรมการศึกษา ผลการวิจัย พบว่าศึกษาธิการอำเภอมีปัญหาการบริหารงานด้านแผนงานวิชาการ และติดตามประเมินผลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .01 ผู้ที่มีวุฒิต่างกันมีปัญหาการบริหารงานด้านแผนงานวิชาการและติดตามประเมินผล และด้านงานกิจกรรมการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ .01 และ .05 ตามลำดับ ผู้ที่มีประสบการณ์ต่างกันก็มีปัญหาด้านงานแผนงานวิชาการและติดตามประเมินผลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ .01 และผู้ที่อยู่ในเขตการศึกษาต่างกัน มีปัญหาการบริหารงานด้านงานบริหารทั่วไป

และด้านงานกิจกรรมการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ .01 และ .05 ตามลำดับ

ศิริ ชัชวาลย์ปรีชา (อ้างถึงในสุทธิเชษฐ์ บุตรสุวรรณ, 2535) ได้ทำการวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการบริหารงานของศึกษาธิการอำเภอ เขตการศึกษา 11 เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารงานของศึกษาธิการอำเภอ เขตการศึกษา 11 ผลการวิจัย พบว่า สภาพการบริหารทั่วไปส่วนใหญ่สำนักงานศึกษาธิการอำเภอตั้งอยู่ ณ ที่ว่าการอำเภอ จัดทำแผนภูมิการบริหาร ป้ายนิเทศ ให้คำปรึกษา จัดประชุม ประจำเดือน ทำทะเบียนวัด ถวายนามครูแต่ละกลุ่มสาระ ตรวจสอบนิเทศงานการศึกษา นอกโรงเรียนและโรงเรียนเอกชน รวบรวมข้อมูล จัดทำแผน ปฏิบัติงานจัดแข่งขัน กีฬานักเรียนเยาวชนและประชาชน ปัญหาการบริหารงาน คือ สถานที่คับแคบงบประมาณน้อย บุคลากรขาดความรู้ การจัดเก็บข้อมูลยังไม่เป็นระบบ ขาดวัสดุ อุปกรณ์ งานพระธรรมนูญขาดงบประมาณ ขาดผู้ที่มีความรู้ด้านวิชาการ

สมควร อัสโย (อ้างถึงในสุทธิเชษฐ์ บุตรสุวรรณ, 2535) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัญหาการบริหารบุคลากรของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงาน การประถมศึกษาจังหวัดพิจิตร โดยเปรียบเทียบระดับความสำคัญของปัญหาการบริหารบุคลากร 5 ด้าน คือ การกำหนดความต้องการของบุคลากร การจัด บุคลากรเข้าทำงาน การควบคุมกำกับติดตามและนิเทศบุคลากร การพัฒนาและธำรง รักษาบุคลากร ผลการวิจัยพบว่า ระดับความสำคัญของปัญหาย่อยในแต่ละด้าน คือ ความต้องการบุคลากรมีปัญหาเกี่ยวกับการบรรจุครูไม่ตรงกับความต้องการ ปัญหาขาด บุคลากรในขนาดที่มีมากที่สุด การจัดบุคลากรเข้าปฏิบัติงานมีปัญหาเกี่ยวกับการจัด เครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ การควบคุมกำกับติดตามนิเทศ มีปัญหาเกี่ยวกับเวลา และ วิธีการดำเนินงานมากที่สุด ขาดงบประมาณ การพัฒนาบุคลากร การประเมินผล การปฏิบัติงานมีปัญหาเกี่ยวกับความเชื่อมั่นและความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

สุทธิเชษฐ์ บุตรสุวรรณ (2535) ได้ศึกษาปัญหาการพัฒนางานองค์การใน สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ เขตการศึกษา 8 พบว่า

1. ปัจจัยด้านคน โดยเฉลี่ยมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็น รายข้อ พบว่า ส่วนใหญ่มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง นอกจากเรื่องการดำเนินการ

ให้ได้มาซึ่งบุคลากร มีปัญหาอยู่ในระดับมาก ส่วนเรื่องการจัดให้มีการรักษาหรือระหว่างบุคลากรเป็นประจำ การให้บุคลากรมีโอกาสไปศึกษาต่อ การธำรงรักษาบุคลากรโดยส่วนรวมและการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรประจำปี มีปัญหาอยู่ในระดับน้อย โดยมีเรื่องการค้าเนินการให้ได้มาซึ่งบุคลากรมีปัญหาสูงสุด ส่วนเรื่องการจัดประชุมบุคลากรประจำปีมีปัญหาต่ำสุด

2. ปัจจัยด้านเงิน โดยเฉลี่ย มีปัญหาอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ส่วนใหญ่มีปัญหาอยู่ในระดับน้อย นอกจากเรื่องจำนวนเงินงบประมาณทุกหมวดที่ได้รับการจัดสรรเมื่อเปรียบเทียบกับที่ต้องจ่ายจริง การดำเนินการเพื่อให้ได้รับเงินบริจาคสำหรับใช้จ่ายในสำนักงาน และการขอรับเงินสนับสนุนจากภาคเอกชน เพื่อใช้ในการบริหารโครงการของสำนักงานมีปัญหาอยู่ในระดับมาก ส่วนเรื่องการใช้จ่ายเงินตามโครงการตามกำหนดเวลาและการเลือกบุคลากรการเงินที่มีความรู้ความสามารถมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีเรื่องจำนวนเงินงบประมาณทุกหมวดที่ได้รับการจัดสรรเมื่อเปรียบเทียบกับที่ต้องจ่ายจริง มีปัญหาสูงสุด รองลงมาคือ เรื่องการค้าเนินการเพื่อให้ได้รับเงินบริจาคสำหรับใช้หรับจ่ายในสำนักงานและการขอรับเงินสนับสนุนจากภาคเอกชนเพื่อใช้ในการบริหารโครงการของสำนักงานตามลำดับ ส่วนเรื่องการจัดเก็บ และนำส่งเงินงบประมาณเหลือจ่ายประจำปี และการจัดเก็บและนำส่งเงินรายได้แผ่นดิน มีปัญหาต่ำสุด

3. ปัจจัยด้านวัสดุ โดยเฉลี่ยมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าส่วนใหญ่มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง นอกจากเรื่องความเพียงพอของอาคาร หรือห้องที่ใช้ปฏิบัติงาน และความเพียงพอของงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรเพื่อจัดซื้อครุภัณฑ์ มีปัญหาอยู่ในระดับมาก ส่วนเรื่องการจัดซื้อวัสดุทุกประเภท การจ้าง รวมทั้งการจ้าง การควบคุมและจำหน่ายพัสดุ การรายงานพัสดุประจำปี การจัดทำเอกสารทะเบียนพัสดุให้ถูกต้องตามระเบียบ การจัดทำทะเบียนเอกสารให้เป็นปัจจุบันและการส่งเสริมให้บุคลากรใช้วัสดุอย่างประหยัด มีปัญหาอยู่ในระดับน้อย โดยมีเรื่องความเพียงพอของงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรเพื่อจัดซื้อครุภัณฑ์ มีปัญหาสูงสุด รองลงมาคือ ความเพียงพอของอาคารหรือห้องที่ใช้ปฏิบัติงาน ส่วนเรื่องการรายงานพัสดุประจำปี มีปัญหาต่ำสุด

โดยภาพรวมมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายปัจจัยพบว่า ปัจจัยด้านคนและวัสดุมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนปัจจัยด้านเงินและการจัดการ มีปัญหาอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างปัจจัยทั้ง 4 ด้าน พบว่า ด้านวัสดุมีปัญหาสูงสุด รองลงมาคือ ปัญหาด้านคน เงิน และการจัดการ ตามลำดับ

ไพโรจน์ วรรณวงศ์ (2536) ได้ศึกษาความอดัดใจในการบริหารงาน ของผู้บริหารศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง 25 คน ใช้วิธี เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ในอัตรา หนึ่งในสามของผู้บริหารศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแต่ละภาค ผลการวิจัย พบว่า

1. สภาพปัญหาที่ก่อให้เกิดความอดัดใจ จำแนกเป็น 7 ด้าน ดังนี้

1) ความรู้ความสามารถของบุคลากรบางตำแหน่ง ไม่ตรงกับงานที่ทำ มีความขัดแย้งในหน่วยงาน บุคลากรบางคนขาดคุณภาพ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ขาดอุดมการณ์ในการทำงาน ขาดความเข้าใจงานและจำนวนบุคลากรมีน้อยไม่สอดคล้องกับงาน

2) วัสดุอุปกรณ์มีน้อย ไม่ทันสมัย และไม่ได้รับการจัดสรรเพิ่ม อาคารสถานที่และยานพาหนะไม่เพียงพอ ขาดงบประมาณบำรุงรักษาและซ่อมแซม วัสดุอุปกรณ์ได้รับการจัดสรรที่ไม่ยุติธรรม การมอบอำนาจในการจัดซื้อที่ไม่เหมาะสมและเจ้าหน้าที่บางคนนำของของทางราชการไปใช้ส่วนตัว

3) งบประมาณที่ทางกรมการศึกษานอกโรงเรียนจัดสรรให้ไม่สอดคล้องกับโครงการที่เสนอ การจัดสรรงบประมาณไม่ยุติธรรม ขาดความคล่องตัวในการใช้เงินบำรุงการศึกษา และความล่าช้าในการจัดสรรเงินงบประมาณ

4) ปัญหาที่เกิดจากความสัมพันธ์กับผู้บริหารในระดับสูง ได้แก่ ได้รับมอบหมายงานที่เร่งด่วนมาก การสั่งการของกรมการศึกษานอกโรงเรียนไม่ชัดเจน ผู้บริหารระดับจังหวัด ไม่เข้าใจงานการศึกษานอกโรงเรียน การทำงานของกองต่าง ๆ ภายในกรมการศึกษานอกโรงเรียน ไม่เป็นระบบเดียวกัน และความไม่สะดวกในการติดต่อประสานงานกับกองต่าง ๆ ภายในกรมการศึกษานอกโรงเรียน

5) ปัญหาที่เกิดจากการประสานงานกับหน่วยงานอื่น ได้แก่ การยึดมั่นในกรอบนโยบายของแต่ละหน่วยงาน ความไม่เข้าใจของกันและกัน การหวังผล

ประโยชน์เฉพาะหน่วยงานของตน บุคลากรของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดขาดความสามารถด้านประสานงาน

6) เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับชุมชน ได้แก่ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดมีข้อจำกัด ไม่สามารถสนองความต้องการของชุมชนได้ทั่วถึง ชุมชนไม่เห็นความสำคัญ และไม่สนใจบริการการศึกษานอกโรงเรียนในบางเรื่อง และงบประมาณมีน้อยแต่งานมีมาก

7) ปัญหาการบริหารภายในศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ได้แก่ นโยบายของกรมการศึกษานอกโรงเรียนไม่ชัดเจน นโยบายมีมากทำให้ขาดจุดเน้น มีการเปลี่ยนแปลงบ่อย ทำให้สับสน กรมการศึกษานอกโรงเรียน ไม่มอบอำนาจให้อย่างแท้จริง ระบบการวางแผนของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดไม่ดี มีการวางแผนไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงในชุมชน บุคลากรขาดขวัญและกำลังใจ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการบริหารบ่อย ๆ ช่วงเวลาของการสั่งการมีจำกัด การขาดข้อมูลในการตัดสินใจ กรมการศึกษานอกโรงเรียนพิจารณาสั่งการโดยดูจากเอกสารมากกว่าพิจารณาจากสภาพที่เป็นจริง กรมการศึกษานอกโรงเรียนขอข้อมูลซ้ำซ้อน มีการประชุมผู้บริหารมากเกินไป ระเบียบจ่ายเงินบำรุงการศึกษามีขั้นตอนมากเกินไป และขาดระบบควบคุม ประเมิน และติดตามผลอย่างต่อเนื่อง

2. ผลกระทบที่เกิดจากความอัดอัดใจจะมีผลเสียใน 4 เรื่อง คือต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจของผู้บริหารโดยตรง ต่อการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ต่องานการศึกษานอกโรงเรียนโดยส่วนรวม และต่อบุคลากรของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดโดยตรง

3. แนวทางปฏิบัติ ผู้บริหารศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด มีแนวปฏิบัติเมื่อต้องเผชิญกับสภาพความอัดอัดใจโดย

1) ประชุม ชี้แจง พูดคุยกับบุคลากรในศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง

2) ติดตามผลการปฏิบัติงานของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ

- 3) สร้างขวัญและกำลังใจให้บุคลากร
- 4) ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวก่อให้เกิดการประสานงานที่ดีกับหน่วยงานอื่น
- 5) ส่งเรื่องที่ไม่สามารถแก้ไขภายในศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดให้กรมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นผู้พิจารณา